

LLIBRES

Antoni GAVALDÀ; Josep SANTESMASES: **Història econòmico-social de les Cooperatives Agrícoles de Nulles (1917-1992)**, Institut d'Estudis Vallencs, «Estudis Comarcals», núm. 11, Valls, 1993.

L'associacionisme agrari a Catalunya ha tingut i té, encara avui, una implantació fortament arrelada. Al llarg de la seva història ha adoptat diverses formes i estratègies en la defensa dels interessos col·lectius de la població rural, i la seva incidència ha variat en funció de les conjuntures per les que ha atravesat. D'entre la gran diversitat de formes associatives, les cooperatives agràries locals han destacat tant per la seva durada en el pas del temps com per la seva presència arreu de les comarques catalanes. Els pagesos, propietaris o arrendataris, s'han organitzat a través de cooperatives de producció, comercialització i consum per a la defensa dels interessos de classe i com a estratègia de reproducció econòmica de les unitats de producció davant d'un mercat cada vegada més integrat. L'agregació dels potencials individuals a través del cooperativisme agrari ha permès consolidar formes d'organització alternatives que permeten una major redistribució de la renda i organitzen la societat civil.

Malgrat la seva importància, escassos són els historiadors que han triat el cooperativisme com a objecte d'estudi. Potser perquè la dispersió de les fonts docu-

mentals fan poc agraït el seu estudi, potser per aquell prejudici que molts estudiosos tenen sobre temes que tracten una problemàtica encara vigent, potser perquè en la historiografia també hi ha modes, aneu a saber... El cert és que el cooperativisme agrari és una matèria d'estudi que es fa necessari i imprescindible abordar-la des de la microhistòria, a través de recerques locals que determinin models d'organització en funció dels interessos de classe, en relació amb les estructures socials i econòmiques del territori on s'ubiquen les organitzacions agràries. En el marc d'una història del cooperativisme agrari poc estudiada, el llibre d'Antoni Gavalda i Josep Santesmas representa una peça més d'un trencaclosques del qual se'n tenen poques, i menys de les comarques tarragonines si tenim present la difusió de l'associacionisme agrari a la Catalunya meridional, una zona on la duresa de les condicions de treball i la polarització de la societat estimulà l'associacionisme agrari. Recentment han aparegut els llibres de Jordi Pomés sobre el cooperativisme agrari al Maresme, i el de Jordi Planas sobre la cambrà agrícola del Vallès i sabem que hi ha un seguit d'historiadors joves que estan investigant el tema i és d'esperar que ben aviat sortiran a la llum els resultats.

El llibre *Història econòmico-social de les cooperatives agrícoles de Nulles (1917-1992)*, a l'Alt Camp, és una prova que el tema encara desperta entusiasme. Un estudi doblement agraït perquè tracta de forma comparativa l'evolució de dues formes d'organització a Nulles que responen a interessos de classe divergents, i perquè abasta un espai cronològic que va des de les respectives formacions fins avui passant per la fusió de les dues institucions.

Neix de la proposta de la mateixa Cooperativa Agrícola de Nulles de commemorar el 75è aniversari de la seva fundació amb una publicació sobre la història de la institució. Els autors, residents a l'Alt Camp ja han publicat diversos treballs sobre temàtica associativa. D'Antoni Gavalda Torrents cal ressenyar que és doctor en

partir de quatre àmbits ben delimitats. El primer, L'organització del treball: confraries i oficis, vol reflexionar sobre les formes de religiositat i d'organització corporativa del treball i el seu context sòcio-econòmic a l'antic règim. El segon àmbit, Moviments de protesta i resistència a la fi de l'antic règim, analitzarà com es manifesta la conflictivitat local en tota la seva diversitat —crisi de subsistència, moviments antifiscals, revoltes i protestes antisenyorials, etc.— al llarg del segle XVIII i a l'inici del XIX, en un període de grans transformacions. El tercer àmbit es reserva a la Guerra del Francès (1808-1814), amb l'objectiu d'analitzar la commoció social, el buit de poder, el pes de la fiscalitat, les formes de resistència popular i altres elements que permetin comprendre millor el significat d'aquest conflicte bèl·lic, transcendent els seus aspectes més positivistes i descriptius. Finalment, el quart àmbit del congrés serà La festa com a vehicle de sociabilitat, tema que es pretén que sigui de caràcter interdisciplinari; es vol, doncs, estudiar el paper social i polític de la festa com a forma d'expressió de les queixes i aspiracions dels diversos grups socials formals i informals, com a element d'identificació comunitària, com a instrument partidista i polític.

El congrés que prepara la CCEPC s'inspira en part en l'experiència del congrés sobre La Restauració que va organitzar el Centre d'Estudis del Bages la primavera de 1992. Com aquell congrés, cada àmbit comptarà amb un ponent i un relator, i s'estudia la possibilitat de que hi hagi unes conferències magistrals vinculades a la temàtica. Per altra banda es preparen uns tallers i/o taules rodones rela-

cionats amb alguns dels àmbits, així com també altres activitats complementàries: exposicions, mostra de publicacions dels centres d'estudis, etc. També s'ha format una comissió de recerca amb el propòsit de coordinar les diverses àrees científiques; qualsevol persona interessada a presentar comunicacions pot adreçar-s'hi, si ho creïes necessari, per assessorar-se sobre el tema que es desenvoluparà en la comunicació. La data límit de presentació de comunicacions és el 30 de maig de 1994, ja que hi ha el ferm propòsit de publicar les actes abans de la celebració del congrés, amb vista a afavorir el màxim el debat sobre els temes de cada àmbit. En un tríptic que es difondrà abans de final d'any s'especificarà la resta de temes pendents: nom de ponents, relators i conferenciants; tallers i taules rodones; preus d'inscripció, etc.

Finalment la CCEPC disposarà des de la fi de 1993 d'una nova secretaria a la seu de l'Institut d'Història Jaume Vicens Vives a Barcelona, i els interessats a rebre informació s'hi podran adreçar a les tardes; aquesta secretaria s'afegeix a la que ja es disposa a Lleida, a la seu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs (P. Catedral s/n, 25002 Lleida; tel. 973-27 15 00).

Jesús Mestre

història per la UB i actualment professor a la Universitat Rovira i Virgili. Va iniciar-se en la temàtica de l'associacionisme i el sindicalisme amb la seva tesina i ho va completar amb la tesi doctoral (editada el 1989 per l'Institut d'Estudis Vallencs) sobre l'associacionisme agrari a Catalunya i la Societat Agrícola de Valls. De Josep Santesmases Ollé cal destacar la seva formació autodidacta. Ha estudiat l'associacionisme agrari de Vila-rodonà, el seu poble natal (*Els inicis de l'associacionisme agrari a Vila-rodonà: la societat de treballadors agrícoles*, editat el 1990). El llibre, de 249 pàgines té una argumentació cronològica agrupada en quatre capítols. A cadascun d'ells es tracta de forma temàtica aspectes diversos inherents a les activitats de les cooperatives, com les conjuntures de creixement (creació de les seues socials, construcció del celler, adquisició de maquinària, etc.), les seccions (forn de pa, cafè, adobs, assistència, crèdit, etc.), els personatges i l'organització interna (estatuts, juntes), i temàtiques que relacionen les cooperatives agrícoles amb la vida política i social del poble. En els dos primers capítols s'aborden el procés de gestació i les primeres singladures de les associacions: la Societat Agrícola «Els Amics» de Nulles fundada el 1912, de la qual en sortiria el 1919 el Sindicat Agrícola Popular, ambdues aglutinadores dels parcers i petits propietaris, i compromesos políticament amb l'esquerra; i el Sindicat Agrícola i Caixa Rural de Nulles fundat el 1917, integrat per propietaris i de doctrina conservadora. Acaben cronològicament el 1936 quan amb l'esclat de la Guerra Civil ambdues associacions s'uneixen amb el nom de Sindicat Agrícola Popular. El capítol tercer tracta del cooperativisme en temps de guerra, les funcions i les activitats que desenvolupa el Sindicat Agrícola Popular en una època de penúria econòmica i crisi social. El darrer capítol abasta el període 1939-1992. Aprofundeix en l'evolució del Sindicato Agrícola y Caja Rural de San Isidro, que és el nom que pren durant el règim franquista. Període en el qual conviuen dirigisme oficial i manca de llibertat sindical amb una pro-

gressiva prosperitat i moderació del sector vitivinícola una vegada passats els difícils anys de postguerra. Acaba amb els reptes de les noves tecnologies i les estratègies de creixement que es plantegen els socis del Sindicat durant les darreres dues dècades davant la pressió del mercat nacional i internacional. A manera d'epíleg, es culmina amb un apartat titulat significativament «El cooperativisme, cap a on? Perspectives de futur». En ell, els autors manifesten de forma explícita les seves pors i angoixes sobre la supervivència del moviment cooperatiu. A través dels seus plantejaments es demostra una certa sintonia amb els plantejaments cooperativistes com a forma alternativa de producció, organització i integració de la societat. És en llibres com aquest on el rigor i el compromís van de bracet i conviuen amb harmonia.

Tal vegada l'origen i motiu primer de la publicació l'excusi dels buits informatius per manca de documentació que hi ha en algun tema. Algunes de les mancances, potser, es podrien haver compensat a través de fonts orals, tot i que en fan servir aspectes que conviuen amb una explotació detallada de les fonts, en altres apartats, i que provoquen un aprofundiment temàtic diferenciat. Tot i que l'objectiu de la publicació no ho requeria i els autors ho insinuen, fóra interessant un estudi comparatiu dels socis i de la població activa de Nulles; de l'estructura de la propietat, les formes que adopten els règims de tinença de la terra dominants i la distribució dels conreus per entendre millor el caràcter dels dos sindicats i les seves actuacions. Malgrat tot, el llibre, en conjunt, està molt compensat.

El llibre és agradable i de bon llegir, perquè està escrit amb un llenguatge planer amant d'expressions locals i populars («collitot», «tal-la-tal-lera», «costà suors», «tocar el crostó»), perquè té una estructura molt pautada i perquè l'acompanyen fotografies i reproduccions de documents que trenquen el ritme.

En un esforç d'integració i contextualització se'ns presenta la història del cooperativisme vitivinícola de Nulles amb les seves imbricacions a la vida quotidiana del po-

ble, on les mateixes persones significatives de les dues cooperatives tenen actituds i comportaments correlatius en altres esferes de la vida municipal, on les mateixes cooperatives compleixen funcions d'esbarjo, reunió, formació, enquadrament polític, etc. Ahora, l'evolució dels dos sindicats, s'emmarca convenientment dins de les diverses conjuntures econòmiques, polítiques i socials de la història de Catalunya i Espanya. És per aquest motiu que l'esmentada publicació té un atractiu que depassa la simple història de les cooperatives com a formes d'organització econòmica i com a institucions. Aquell lector que s'interessi per les relacions entre economia i formes de poder hi trobarà plantejaments suggeridors, aquell que desitgi alguna cosa més que la descripció localista hi trobarà elements interpretatius.

Santi Ponce Vivet

CASA, FAMÍLIA I
COMUNITAT VEINAL A
L'HORTA DE VALÈNCIA
Catarroja durant el regnat de
Ferran el Catòlic (1479-1516)

Salvador Vercher i Lletí

S. VERCHER i LLETÍ: **Casa, família i comunitat veinal a l'Horta de València: Catarroja durant el regnat de Ferran el Catòlic (1479-1516)**, Servei de Publicacions de l'Ajuntament de Catarroja, Catarroja, 1992, 186 pp.

Que una menuda població com Catarroja, amb una manca quasi total d'arxius locals, ens oferesca un bon estudi històric hauria de ser una sorpresa plaent. Afortunadament, l'aparició d'aquest llibre és una bona notícia, però de cap manera una sorpresa perquè ja estem acostumats, del 1979 ençà, a veure

com l'ajuntament d'aquest poble publica obres que signifiquen aportacions molt valuoses per a la història del País Valencià.

L'estudi de Salvador Vercher té la virtut d'enquadrar-se dintre l'incipient gènere d'història social de la família (l'organització familiar com a unitat bàsica de sociabilitat), tan raquític encara entre nosaltres com perquè F. Chacón l'haja definit com «una història per fer» (els estudis de P. Iradíel i A. Furió o la tesi V. Pons són fites aïllades dintre el panorama valencià).

El llibre s'organitza en tres parts. La primera, «L'espai», ens acostarà al paisatge rural, l'escenari urbà i la cultura material domèstica. És la part menys lluada perquè aporta notícies que resulten ben interessants des de l'òptica catarrogina, però que proporcionen poques novetats al panorama general valencià. Una redacció hàbil dona vida a l'ambient que tracta de descriure i dissimula la precarietat informativa (l'honestetat de Vercher fa que no incloga a les conclusions cap idea procedent d'aquest capítol). La segona part, dedicada a les relacions familiars i la seua funció social, constitueix la part més atractiva. No es limita a la constreta perspectiva que ofereixen els protocols notariais, sinó que (conscient que quatre de cada deu catarrogins no feien el seu testament davant el notari o que molts tractes mai no s'escriuraven), complementa aquesta informació amb diverses fonts judicials. L'anàlisi resulta valuosa perquè perfila el marc legal valencià per esbrinar després com es portava a la pràctica a Catarroja, detectant casos ben interessants d'incompliment de la normativa foral (com matrimonis per la força o marmessories recaients en esposes, pp. 53 i 82). L'ample domini bibliogràfic que manifesta permet al lector fer-se bona idea de quines eren les característiques dels aspectes tractats en la societat valenciana tardomedieval. La lectura resulta ben àgil perquè supera la simple descripció taxonòmica fins a dibuixar el retaule de la vida catarrogina en el trànsit dels segles XV al XVI. Entre les idees a remarcar, hem de començar pel predomini aclaparador de la separació de béns o sistema dotal com a règim econò-

mic dels matrimonis (sols apareix un cas de separació de béns), que provocava l'endeutament dels pares amb filles casadores o els obligava a col·locar-les com a criades per tal d'obtenir els diners per al dot. L'abundància dels matrimonis de viudes (un terç del total de contractacions matrimonials) resulta un símptoma ben eloqüent de la gran capacitat de la societat catarrogina per refer els vincles matrimonials trencats per la sobremortalitat masculina. També resulta reveladora l'alta taxa d'endogàmia, que incumbia el 85 % del mercat matrimonial (l'exogàmia femenina responia en bona part a la necessitat d'establir aliances amb poderoses famílies dels pobles dels voltants). Conèixer les característiques del sistema hereditari ajudaria molt a entendre millor un aspecte tan essencial com la dinàmica seguida en l'estructura social de la propietat. Malauradament, és ben poc el que sabem del País Valencià durant l'època feudal, tret d'uns pocs estudis (com ara els de R. Matalí, o els esmentats de V. Pons o A. Furió); d'ací el valor de les aportacions de S. Vercher. Les transmissions estudiades posen en relleu el protagonisme dels fills, sobretot barons (beneficiaris en el 51 % dels casos enfront del 35 % en què ho era el cònjuge), l'exigüitat de la legítima als descendents que resultaven desheretats, així com també el predomini de la divisió igualitària de l'herència (tot i que existia la possibilitat del millorament, aquesta fórmula d'afavorir un fill no admet parangó amb la primogenitura). Aquests trets expliquen que l'herència actuara en la societat valenciana com una arma coercitiva per obligar els joves a acatar un determinat enquadrament familiar, forçant-los a acceptar la parella seleccionada pels pares. Al mateix temps, la reiterada disgregació patrimonial, provocada per les divisions hereditàries, feia imprescindible una calculada estratègia per recompondre el patrimoni familiar mitjançant una prudent política d'enllaços matrimonials. L'inici i el final del cicle familiar, matrimoni i herència, apareixen perfectament imbricats en la societat catarrogina de les darreries del segle XV.

La darrera part, «Solidaritat i

conflictivitat», transcendeix el marc estrictament domèstic per explicar com els lligams interfamiliars (la parròquia, el Consell Municipal, diversos vincles econòmics) configuraven la comunitat camperola, dintre la qual es manifestaven tant la solidaritat com el conflicte. Cal destacar els casos que cita, en situacions d'insolvència, de compra-vendes en favor de la muller per evitar l'embargament de béns pels creditors. En síntesi, ens trobem davant un llibre de lectura ben suggeridora, una important aportació a la història catarrogina i una síntesi molt útil per introduir-nos en el tema de l'estructura familiar valenciana.

Tomàs Peris Albentosa

Germinal ROS i MARTÍ: **Al servei del Poble (A Lloret i més enllà)**, Associació Popular d'Amics de la Cultura, Lloret de Mar, 1993, 98 pp.

«Hi ha gent que pretén que Lloret de Mar ha estat sempre un poble amorf, mogut solament per l'afany dels diners i de tenir-ne més encara i molt ràpidament. Segons aquesta valoració negativa, a Lloret no existiria la solidaritat i només es pensaria en el costat egoista de les coses.»

Qui escriu això, encapçalant el pròleg d'un seu llibre biogràfic, no és un home qualsevol, suposant que existeixi aquest tipus d'home, és a dir, suposant que

no puguem aprendre absolutament de tots. L'autor d'aquestes ratlles, Germinal Ros, lloretenc de vuitanta-cinc anys, és el prototipus del català culturalment inquiet i políticament actiu que, de ben jove, participa en els combats per la justícia social, la solidaritat humana i l'autonomia de Catalunya.

Inicialment seguidor del republicanisme de Marcel·lí Domingo i de l'exemple polític que veïa en el seu pare —regidor i capdavanter dels republicans d'esquerra a Lloret, que a partir de 1907 aconseguí fer funcionar l'Escola Horaciana—, Germinal Ros a partir de 1936, i després d'alguns anys passats a Alacant per motius de feina, on també participa en les lluites polítiques de l'època i exerceix el periodisme militant, opta per ingressar al PCE-PSUC, partit al que ha militat en el curs del llarg exili fins a l'actualitat.

La història personal i política de Germinal Ros és, doncs, similar a la de tants compatriotes seus que, en el fort de la joventut, van haver d'abandonar el país. En el seu cas, que també és el de molts, no va abandonar, però, els ideals pels quals havia començat a treballar abans de marxar a França.

Darrerament, un cop plenament viscuda i pensada la història pròpia i la col·lectiva, Germinal Ros —que sempre ha exercit el periodisme com una eina per combatre desigualtats— ens ofereix la crònica del seu temps, del qual ha estat protagonista actiu en molts moments. En aquest sentit, els darrers quatre anys ha publicat diversos textos memorialístics, entre la biografia personal i la memòria política i cultura, com *Un home del segle XX*—publicat també a Lloret per l'Associació Popular de la qual és fundador—, «Els camps de concentració a l'Àfrica del Nord», treball presentat l'octubre de 1989 al Congrés Internacional sobre l'Exili als Països Catalans 1939-1978, que se celebrà a Barcelona, dintre d'un recull més ampli titulat *Anys negres. (Crònica lliure dels anys de guerra. 1939-1945)*, i, finalment, aquest any 1993, ha publicat el volum que és objecte d'aquesta ressenya i que, en realitat, completa i complementa els citats anteriorment.

No cal oblidar, tampoc, ajudant

a aquesta labor de reconstrucció dels fets per part d'un «vençut» i esquerrà de tota la vida com ell, els seus escrits a diaris i revistes, des dels més específicament ideològics als d'àmbit general, on sempre ha pogut demostrar que la seva militància va ser una eina per «servir» els altres, el poble, i no per fer «carrera» política.

En aquests volums, escrits tants anys després dels fets transcendents que l'autor evoca, s'hi nota encara el batec apassionat del militant de base que els va viure en una lluita constant per corregir l'anomenada «fatalitat històrica»: el fet que sempre perdin els de sempre. Amb tot, al final d'aquest volum no s'està de proclamar altre cop la seva solidaritat amb els homes de progrés, aquells que cerquen un món més humà on sigui exclosa l'explotació de l'home, alhora que remarca que el seu cansament pot ser físic, però no és moral.

La continuïtat de la seva fidelitat ideològica no té res a veure amb l'immobilisme dels dogmàtics, perquè al contrari que aquests —satisfets momentàniament amb llurs seguretats teòriques— Germinal Ros ha tractat d'incidir a cada canvi de la realitat amb nous mecanismes de lluita, per tal de transformar-la. El conjunt de la seva aportació, doncs, és vàlida per dos motius fonamentals: per la vivència de grans fets històrics i per la coneixença de diverses personalitats polítiques que va tenir com a militant de base del comunisme hispànic i, segonament, en un pla més local, per donar una visió més controvertida i no tan idíl·lica o interessada de la realitat política, econòmica o cultural de Lloret de Mar, el seu poble natal, del qual hagué de marxar per motius de feina, als vint o vint-i-dos anys, en la dècada dels anys trenta, i on no pogué tornar definitivament fins a l'any 1975, quan estava a la vora dels setanta.

És a partir d'aquesta visió contrastada del Lloret d'abans de la guerra, amb els seus «americans» desvagats, però també amb els molts que no havien pogut tornar o els que havien d'emigrar a altres pobles per poder treballar; amb la gent de la Lliga i del món eclesial més restrictiu, però

també amb els de l'Escola Laica i els republicans que s'anaven organitzant, que agafa sentit l'inici del seu pròleg amb el qual començo aquesta nota.

I aquesta visió contrastada es completa amb l'anàlisi que l'autor fa amb tot el que s'ha esdevingut a Lloret a partir del gran moment del turisme, els anys cinquanta, els anys en què l'obtenció fàcil de diner s'alia amb l'especulació i la destrucció del paisatge més brutals, els anys en què l'autor no pot oblidar que, per sota de la gran carcassa del propagandisme turístic, els treballadors espanyols havien d'emigrar a Alemanya. El contribuïa —en els seus viatges ocasionals a Lloret— a reconstruir el PSUC per aquestes comarques, alhora que no pot oblidar com a la població veïna de Blanes, i a causa dels conflictes laborals a SAFA, s'anava formant el que seria Comissions Obreres, amb en Paco Frutos que allí es començà a foguejar com a líder sindical.

Amb aquesta visió des d'una perspectiva d'esquerra es completa la realitat de la història de Lloret, massa dominada, segons Ros, pel paisatge, la vida marítima i l'emigració a Amèrica, «però poc per les lluites polítiques i socials que van existir aquí, com a pertot». L'objectiu de l'autor de trobar, a més de mig segle de distància, dades sobre persones i fets poc coneguts, ha estat aconseguit i, per tant, també ha estat aconseguit un dels objectius de la historiografia local: posar en relleu el dinamisme global d'una comunitat determinada que, per més ben situada que estigui geogràficament i per grans que siguin els seus encants, no està deslligada de la marxa del món.

Xavier Garcia

Xavier VALLS i MAS: **Manlleu. 110 anys de fotografia, pròleg de Joaquim Albareda i Salvadó, Gràfiques Manlleu, 1993, 537 pp.**

La fotografia és una font històrica de primera magnitud a més d'una via i un llenguatge d'accés al passat. Té una capacitat d'evocació que no li ha estat donada al text, permet, en paraules

del pròleg, «retenir un instant real». El llibre de Xavier Valls és un àlbum fotogràfic, un llibre-àlbum, més que no pas un llibre d'història il·lustrat i, en cap cas, pretén de ser una història gràfica de Manlleu. A partir d'un arxiu particular de més de vint mil fotografies, l'autor n'ha seleccionat les que li han semblat més interessants i eloqüents, en un llarg recorregut que arranca el 1882 i s'allarga fins avui. El llibre és el resultat de la perseverància, la tenacitat i, sens dubte, la passió d'una persona, però que es va convertir en un projecte col·lectiu en la mesura que va aconseguir d'implicar-hi altres persones i en tant que fa una bona contribució de cara a refermar la identitat de la població. A partir de les imatges prèviament seleccionades, un equip d'historiadors format per Esther Pujol, Marta Pujol, Mercè Puntí, Maite Roma i coordinat per Assumpta Tort ha realitzat la tasca ingent de documentar-les de manera rigorosa i suficient, convertint el que podria haver restat en l'anècdota en un valiosíssim document històric, tot i que el llibre no pot superar l'esbiaixament temàtic, la flaire d'«història oficial», especialment a mesura que les fotografies són més actuals, en obert contrast amb els textos introductoris dels diferents apartats i amb la interessant panoràmica històrica que de Manlleu fa Joaquim Albareda en el pròleg.

El llibre segueix un esquema cronològic, establint-se unes etapes dins de les quals hi ha una successió temàtica que comença amb l'evolució urbana, segueix amb l'economia, els personatges, els fets polítics, socials i religiosos, les activitats esportives, la cultura i, finalment, les festes.

La primera etapa abarca de 1882 a 1923. Unes imatges antigues que reflecteixen els efectes de la industrialització, el gran creixement urbà, les velles i noves fàbriques, els efectes de la pèrdua colonial, la conjuntura favorable de la Primera Guerra Mundial, la creació d'institucions tan importants com l'Hospital, la Caixa de Manlleu i la Cooperativa Mútua de Pa i Queviures. Així mateix es realça l'activitat de l'industrial i polític Albert Rusiñol, la importància del tren, les concre-

cions de la Mancomunitat, l'establiment de les primeres indústries metal·lúrgiques i la significació de l'electricitat.

La segona etapa recull imatges de 1924 a 1940, és a dir de moments tan dispars com la Dictadura, la República i la Guerra Civil. Aquí, les fotografies amb fort contingut polític prenen una major rellevància, especialment el que fa referència a l'Estatut, l'establiment de la Generalitat, els actes de masses i l'ocupació de la població per part de les forces del Tercio arran dels Fets d'Octubre. No obstant això, les activitats culturals dels anys trenta i la vida quotidiana i ciutadana mantenen una forta presència, així com l'impacte de la crisi econòmica o els efectes urbans provocats per la motorització. Les imatges de la Guerra són especialment importants, en forma de destrucció d'edificacions religioses i de refugiats. Amb l'entrada de les tropes franquistes, el protagonisme es desplaça cap a les parades militars i les miseres de campanya. Aquest període es tanca amb els efectes devastadors i tràgics que va significar per a Manlleu l'aiguat de 1940. El tercer període es refereix als anys 1941-1950, és a dir, el primer franquisme. Les dificultats econòmiques, el sofriment i les restriccions de tota mena hi són difícilment dissimulables, contrastant fortament amb desfilades i pomposes inauguracions oficials. És l'època de les processons, de les reconstruccions religioses i de tota mena d'obscurantismes. Temps de construir les «cases barates» del barri de Gràcia i d'una activitat cultural reduïda als pastors, les sarsueles i la festa dels Tonis.

La quarta etapa es refereix a la dècada dels cinquanta, amb la consolidació del franquisme, encara les dificultats econòmiques, les primeres imatges aèries, la mecanització del camp, un creixent capítol d'inauguracions, encara un fort protagonisme religiós, la lenta recuperació de la vida cultural, la simbologia falangista, el canvi de fesomia urbana degut al seu fort creixement, la ràdio, el cinema, etc. En el capítol dedicat a la dècada dels seixanta, les fotografies es refereixen sobretot als efectes

del creixement econòmic, especialment industrial, als importants canvis en el teixit urbà, a l'allau immigratòria i als nous barris que l'acolliren. Tot i ser, també, una època de rellançament cultural, els documents gràfics se centren en les celebracions i efemèrides del Règim i molt específicament en els actes commemoratius dels «25 años de paz». Això ha permès de conservar imatges reveladores sobre actituds i passats polítics, com és el cas de Juan Antonio Samaranch fent de «Delegado Provincial del Movimiento». No hi falta tampoc un important bloc d'imatges religioses, especialment de la celebració de la Santa Missió, així com les curiositats meteorològiques de costum i les imatges bucòliques d'un camp idíl·lic en procés de desaparició.

A la dècada dels setanta, temps de mobilitzacions i de lluita antifranquista, es manté, fins i tot més enllà del dictador, un to eminentment oficialista. Amb tot, no poden deixar d'evidenciar-se els canvis urbans, l'expansió econòmica que es viu fins a mitjan dècada, la davallada de les funcions religioses, la creixent expressió de la cultura catalana, la recuperació del caràcter popular de les festes i la formació dels ajuntaments democràtics.

Tanca l'àlbum un capítol que abasta entre 1981 i 1992, on es reflecteix l'acció dels consistoris democràtics, l'activitat cultural ciutadana, les noves infraestructures, les diverses conjuntures econòmiques, els canvis de la població, etc.

Al capdavant, prop de dues mil fotografies que tot i no significar una història gràfica de la vila ni ser un catàleg complet del seu passat recent, són pinzellades de la seva vida contemporània, documents gràfics que, gràcies a una acurada documentalització i contextualització, han de contribuir decisivament a la recuperació del passat de Manlleu i de la memòria històrica de la seva població.

Josep Burgaya

Les Fonts Orals. Actes del col·loqui celebrat al monestir de la Real (Sant Bernat), Palma de Mallorca, 12-15 d'abril de 1984, Universitat de les Illes Balears, 1992, 349 pp.

Malgrat que sigui amb una mica de retard, cal congratular-se per l'aparició de les actes del col·loqui sobre «Les fonts orals» celebrat al monestir de la Real (Palma) dels dies 12 al 15 d'abril de 1984, organitzat per l'aleshores Departament de Llengua Catalana de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de les Illes Balears. Aquest col·loqui constituï una aproximació al testimoni oral a partir de les possibilitats que planteja, i que fins a temps relativament recents no tingué cabuda entre les fonts que habitualment manegen els investigadors. És per això que entre els aspectes plantejats figuren la rigorositat científica que després d'algunes reticències hom ha atorgat a l'oralitat i la col·laboració interdisciplinària que ha de caracteritzar la recerca, per tal d'assolir-ne un millor aprofitament. D'aquesta manera, els objectius proposats els podem resumir en tres: establir la incidència de les fonts orals sobre altres ciències amb les quals tenen relació, informar d'allò que es fa i, finalment, presentar-ne les línies metodològiques de treball. En aquest sentit, el col·loqui es dividí en cinc ponències —Lingüística, Antropologia, Història, Geografia i Educació—, cadascuna a càrrec de reconeguts especialistes en la matèria: Dominique Willems (Lingüística), Joan Bestard i Jesús Contreras

(Antropologia), Mercè Vilanova (Història), Climent Picornell (Geografia) i Gabriel Janer Manila (Educació). A més, es realitzaren diversos seminaris i conferències, entre els quals cal destacar la participació d'un dels millors especialistes en la temàtica, el professor Paul Thompson. Com a resultat, en sortiren uns profitosos debats que, amb molt bon criteri, són recollits íntegrament a les actes.

A partir d'aquests pressupòsits, i des de diferents punts de vista —una trentena de comunicacions—, els participants posaren en relleu la importància de l'oralitat al costat de les fonts escrites —i d'altres— que tradicionalment han constituït la base de qualsevol treball d'investigació. I és que, d'antuvi, ens trobam amb una aportació de dades noves, bona part de les quals no apareixen als documents escrits i, per tant, hom ignoraria. Cal considerar, així mateix, que no és aquesta una font com les altres, tot i que no se n'allunya tant com en un principi pot semblar ja que les procedències de moltes fonts escrites són també orals. És cert que com a resultat d'un «contacte» entre dues persones, que és l'essència de l'oralitat, el testimoniatge pot ésser fal·libre però no n'és tant com per imperdir-nos de copsar les directrius i, sempre, facilitar-nos pistes. Per contra, la font oral és una forma d'aproximació, sovint única, a l'experiència viscuda de grups que, com que no participaven del poder, no n'han pogut deixar constància —o ho han fet de manera distorsionada— a les fonts escrites.

Per acabar, cal remarcar l'estímul que han de donar les actes del col·loqui a aquest tipus de recerca, particularment a les Illes, ja que una part dels treballs presentats hi fan referència. De fet, els últims anys han aparegut diversos treballs d'aquestes característiques recollint una mica l'esperit i les pautes de la pionera obra del Dr. Joan Miralles, «alma mater» d'aquest col·loqui, *Un poble, un temps* (1973), l'experiència de la qual presenta el mateix autor en una de les comunicacions.

Gabriel Ensenyat Pujol

REVISTES I MISCEL·LÀNIES

► **Lauro**
Quaderns d'història i societat, Ajuntament de Llíria, núm. 7, Llíria, primavera de 1993.

Aquesta publicació dedicada a estudis de temàtica diversa sobre la comarca valenciana del Camp de Túria, ens presenta en el número corresponent a la primavera de 1993 un extens dossier central titulat «Els sistemes de regadiu del Camp de Túria», realitzat per la Secció de Geografia de l'Institut d'Estudis Comarcals del Camp de Túria, i que conté també articles i referències de caire històric. Esmentem a més l'estudi «Una domus romana al carrer de Sant Miquel, 8, de Llíria», a càrrec de Francisco Martínez, Josefina Carrión i Carmen Antoni, en el qual s'explica el procés de l'excavació duta a terme en el solar esmentat i es descriuen els materials trobats, i dins de la interessant secció de «Materials», el treball de Santiago Sanchis i Alfons Madril «Nupcialitat i fecunditat a la Vila de Xulilla al segle XVIII».

► **Villa Castilionis Impuriarum**
Revista cultural, Ajuntament de Castelló d'Empúries, núm. 0, Castelló d'Empúries, 1993. Celebrem l'aparició d'aquesta nova publicació d'àmbit local, vinculada a l'Arxiu Municipal de Castelló d'Empúries, i que com es diu a la presentació «abraçarà aspectes culturals i científics que tinguin incidències locals, per tal d'esdevenir un vehicle de comunicació i intercanvi amb altres centres i institucions culturals». En el primer lliurament d'aquesta revista de nom tan peculiar —la transcripció del nom llatí de Castelló d'Empúries al segle XIV— hi destaquen un article de Manuel Moreno titulat «Castelló d'Empúries vista pels viatgers de l'edat moderna (1501-1800), i dos treballs centrats en temes relatius a la recuperació del patrimoni històric d'aquesta centenària vila catalana: «Excavació arqueològica al

convent dels dominics de Castelló d'Empúries: Apunts per a una història», a càrrec d'Anna M. Puig i Albert Riera, i «Restauració del retaule dels Dolors i de la Portalada de l'Església Parroquial de Sta. Maria de Castelló d'Empúries», de Rosa Senserrich i Marisa Roig.

► **Raïls**
Butlletí del Centre d'Estudis d'Ulldecona, núm. 1, Ulldecona, primavera de 1993.

Saludem una altra revista de nova aparició; en aquest cas es tracta de Raïls, publicació de periodicitat semestral que apareix com a butlletí del Centre d'Estudis d'Ulldecona, i que es mostra «oberta a tot tipus d'iniciatives que tracten qualsevol de les branques del saber relacionades, directament o indirectament, amb el nostre municipi i el seu entorn més immediat». De moment, aquest primer número —i en la presentació es comenta que possiblement també serà així en els posteriors— se centra en els treballs de temàtica històrica, com l'extens article de Francesc Itarte sobre «Els Fets d'Octubre del 1934 a Ulldecona». Esmentem també «El gravat halteriforme, una mostra singular de l'art rupestre a Catalunya. La cova de Santa Magdalena d'Ulldecona», a càrrec de Margarida Genera, i «Nupcialitat, immigració i alfabització a Ulldecona (segle XVIII)», d'Antonio Raga.